

8ος Διεθνής Μαθητικός Διαγωνισμός
Ελληνισμός της Ανατολής: Πόντος, Μικρασία, Θράκη

Project

Θέμα: «Οι πρώτες κατοικίες των προσφύγων του Πόντου, της Μ. Ασίας και της Θράκης στην Καλίφυτο Δράμας»

Αριθμός μαθητών	8
Αριθμός Εκπαιδευτικών	2
Ονοματεπώνυμο εκπαιδευτικού	Δεμίρογλου Παντελής (ΠΕ70) Αβραμίδου Σοφία (ΠΕ70)

Εισαγωγή

Στην κοινωνική συγκρότηση, ως πεδίο στην επιστήμη της Λαογραφίας, περιλαμβάνονται θέματα που σχετίζονται άμεσα με τον φυσικό χώρο και την οικιστική δραστηριότητα. Υφίσταται μία δημιουργική και αλληλοεξαρτώμενη σχέση μεταξύ ανθρώπου και χώρου. Εξάλλου, ο παραγόμενος πολιτισμός είναι απόρροια των πτυχών του φυσικού χώρου που μεταβάλλεται από τον άνθρωπο και προσαρμόζεται στην κοινωνική δράση και ζωή του¹.

Το φυσικό περιβάλλον, το κλίμα της περιοχής και το επάγγελμα/ασχολία του ανθρώπου θεωρούνται οι κυριότεροι παράγοντες που καθορίζουν και επηρεάζουν τον χώρο και τον τρόπο κατασκευής μίας οικίας². Συνεπώς, τα επίπεδα που διακρίνονται αναφέρονται στο πολεοδομικό και στο αρχιτεκτονικό επίπεδο³. Το πρώτο επίπεδο, το πολεοδομικό σχετίζεται με τη διάταξη των κατοικιών στο χώρο/συνοικία/μαχαλά και την κοινωνική δομή που δημιουργεί (τυχαία, γραμμική, συγκεντρωμένη, συγκεντρωμένη κατά σόι/καταγωγή)⁴. Το δεύτερο επίπεδο, το αρχιτεκτονικό, επικεντρώνεται στο οίκημα και στους βοηθητικούς χώρους που το συνοδεύουν (αστικό/αγροτικό πρότυπο, όροφοι, χώρος διαβίωσης, ημιπαιθριος χώρος / προθάλαμος, δομικά υλικά, τοιχοποιία,

¹ Μερακλής, Μ. (1984). *Ελληνική Λαογραφία: Κοινωνική συγκρότηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας, σσ. 12-16.

² Γαβρά, Ελένη (2003). *Αγροτικός χώρος και κατοικία στον Πόντο: Από τον 19ο έως τις αρχές του 20ού*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, σ. 196.

³ Γαβρά, Ελένη (2003), σ. 202.

⁴ Γαβρά, Ελένη (2003), σσ. 201, 405- 408. Για την ιεραρχική διοικητική διαίρεση που θεσπίστηκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά το χρονικό διάστημα 1864-1876 βλ. περισσότερα στο Δεμίρογλου, Παντελής (2016). *Η Ελληνική Παιδεία στον Πόντο: Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αργυρούπολης και η πνευματική κίνηση στην περιοχή (1723-1923)*. Ξάνθη: Εκδόσεις Σπανίδη, σ. 43.

ξυλοδεσμία, σύστημα τσατμά⁵, εξώστες / προεξοχές [αντιστήριξη στον όροφο], είσοδος, κατασκευή δώματος, προσθήκες, αποθηκευτικοί χώροι, φούρνος, αποχωρητήριο κλπ.)⁶.

Η εγκατάσταση των προσφύγων στον οικισμό της Καλλιφύτου (Ραβίκα) πραγματοποιήθηκε σταδιακά, το χρονικό διάστημα 1917-1924, δηλαδή πριν και μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης που προέβλεπε την ανταλλαγή των πληθυσμών. Αρχικά ήρθαν οι Θρακιώτες και ακολούθησαν οι Μικρασιάτες και οι Πόντιοι (από την Μπάφρα, την Τραπεζούντα, την Κερασούντα, το Αλάτσαμ, τη Σαμψούντα και οι Πόντιοι που κατάγονταν από την Αργυρούπολη και μετοίκησαν στο Ακ Νταγ Μαντέν και στο Μπουλγάρ Μαντέν)⁷.

Για κάποιο χρονικό διάστημα μουσουλμάνοι και Έλληνες πρόσφυγες συμβίωσαν μαζί στις ίδιες κατοικίες και ζούσαν αρμονικά, όπως καταγράφεται σε μαρτυρίες των προσφύγων πρώτης γενιάς. Μόλις έφυγαν οι μουσουλμάνοι στην Τουρκία, τα σπίτια παραχωρήθηκαν εξ ολοκλήρου στους πρόσφυγες, μέσω της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ). Έτσι, οι Έλληνες πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στο χωριό δεν χρειάστηκε να χτίσουν σπίτια ή να δημιουργήσουν καταλύματα⁸. Οι κατοικίες περιγράφονται στη σχετική βιβλιογραφία διώροφες και περιστοιχίζονταν με ψηλό μαντρότοιχο. Στην αυλή ήταν χτισμένα το μαντρί, ο αχυρώνας, η αποθήκη, το κοτέτσι, ο φούρνος και το αποχωρητήριο. Στον επάνω όροφο υπήρχε η μεγάλη σάλα για τα καπνά και τα υπνοδωμάτια⁹.

Το project (σχέδιο εργασίας)

Σκοπός του σχεδίου εργασίας είναι οι μαθητές/τριες: α) να γνωρίσουν την ιστορία του χωριού και τον τρόπο που εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες στον τόπο, β) να παρατηρήσουν, να καταγράψουν τις πρώτες κατοικίες των προσφύγων, κυρίως του Πόντου, και να περιγράψουν τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά τους, γ) να συλλέξουν πληροφορίες για τα οικήματα και τους κατόχους τους, από μαρτυρίες κατοίκων και την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, δ) να συγκρίνουν κατοικίες του Πόντου και της ευρύτερης περιοχής της Δράμας, ώστε να εντοπίσουν ομοιότητες ή διαφορές και ε) να γνωρίσουν ερευνητικές διαδικασίες συλλογής δεδομένων (συνέντευξη, παρατήρηση).

Η προσέγγιση του θέματος είχε διαθεματικό/βιωματικό και διεπιστημονικό χαρακτήρα. Αξιοποιήθηκαν ενότητες από το μάθημα της Ιστορίας, της Μελέτης Περιβάλλοντος, της Γλώσσας και των Μαθηματικών.

Σχετικά με τη **μεθοδολογία** ακολουθήθηκε η επιστημονική διερεύνηση του θέματος. Πιο συγκεκριμένα έγινε ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας. Οι μαθητές/τριες μελέτησαν κάποια αποσπάσματα από βιβλία¹⁰ και από τη συζήτηση πρόεκυψαν οι άξονες διερεύνησης του θέματος και διατυπώθηκαν τα ερωτήματα της

⁵ Το σύστημα τσατμά, δηλαδή με ξύλα (καδρόνια) ανάμεσα στην κατασκευή της τοιχοποιίας, εντοπίζεται σε περιοχές του Πόντου, συγκεκριμένα στην Κρώμνη και στη Σάντα (ενορίες Πιστοφάντων - Ζουρνατσάντων). Βλ. συγκεκριμένα φωτογραφικό υλικό στο: Γαβρά, Ελένη (2003), σσ. 458-460. Επίσης υπάρχουν αναφορές και για τις αγροτικές περιοχές της Σαμψούντας.

⁶ Γαβρά, Ελένη (2003), σσ. 196, 427, 458-460, 463, 473, 476.

⁷ Παπαδόπουλος Σάββας (2006). *Η Καλλιφύτος Δράμας: Τοπογραφία - Ιστορία - Λαογραφία*. Δράμα: Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α., σσ. 23-25.

⁸ Παπαδόπουλος Σάββας (2006), σσ. 27, 56-57.

⁹ Παπαδόπουλος Σάββας (2006), σ. 28. Τονίζεται ότι η επεξεργασία του καπνού γινόταν στο ισόγειο και ορισμένες οικίες ή αποθήκες διέθεταν υπόγειο για την αποθήκευση του καπνού.

¹⁰ Τα αποσπάσματα προέρχονταν από τα βιβλία: Γαβρά, Ελένη (2003). *Αγροτικός χώρος και κατοικία στον Πόντο: Από τον 19ο έως τις αρχές του 20ού*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Παπαδόπουλος Σάββας (2006). *Η Καλλιφύτος Δράμας: Τοπογραφία - Ιστορία - Λαογραφία*. Δράμα: Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α..

συνέντευξης. Ακολούθησαν οι συνεντεύξεις και οι περιηγήσεις στο χωριό για τη σχετική φωτογράφιση¹¹. Οι μαθητές χωρίστηκαν σε ομάδες για την περιγραφή και συγκέντρωση στοιχείων για κάθε οικημά.

Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης: Το δίμηνο του Ιανουαρίου - Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκε η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, προσδιορίστηκαν οι άξονες διερεύνησης και διατυπώθηκαν τα ερωτήματα για τις συνεντεύξεις. Από τα τέλη Φεβρουαρίου μέχρι τα μέσα Απριλίου λήφθηκαν οι συνεντεύξεις, οι φωτογραφίες και ακολούθησαν η παρατήρηση και επεξεργασία των δεδομένων. Παράλληλα γραφόταν η εργασία, η οποία στο τέλος πήρε τη μορφή της παρουσίασης (power point).

Δράσεις που υλοποιήθηκαν: α) Συνεντεύξεις και περιηγήσεις με τον κ. Παπαδόπουλο Μιχάλη¹² (πρώην Πρόεδρο του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου), β) Συνεντεύξεις με πληροφοριοδότες - ιδιοκτήτες των οικημάτων, γ) Φωτογράφιση των υπό εξέταση οικημάτων.

Τα πιο **σημαντικά ευρήματα** του σχεδίου εργασίας είναι ότι οι πρόσφυγες του Πόντου, της Μ. Ασίας και της Θράκης που εγκαταστάθηκαν αρχικά στην Καλλιφύτο (Ραβίκα) έμειναν σε κατοικίες μαζί με μουσουλμάνους και ζούσαν ειρηνικά. Αργότερα τους δόθηκαν οι οικίες από την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ). Αναφορικά με το πολεοδομικό επίπεδο διαπιστώθηκε πως η διάταξη των κατοικιών ήταν γραμμική, με βάση τις δύο μεγάλες οδούς και το ρέμα που υπήρχε στο βόρειο τμήμα του χωριού. Οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν σε γειτονιές με κύριο κριτήριο την καταγωγή τους (εξαιρέση αποτέλεσαν οι Μικρασιάτες). Γύρω στο 1928 άρχισαν να χτίζονται οι πρώτες νέες διώροφες οικίες, κυρίως με το σύστημα τσατμά (ενισχυμένης μορφής, με κάθετα αλλά και πλάγια καδρόνια), με υλικά που αφθονούσαν στην περιοχή (πέτρα, τούβλο παλαιού τύπου και ξύλο). Η κατασκευή της κατοικίας με το σύστημα τσατμά εντοπίστηκε στην περιοχή της Κρώμνης, της Σάντας και της Σαμψούντας του Πόντου αλλά και στην περιοχή της Μακεδονίας. Οι πρόσφυγες πιθανότατα δέχτηκαν επιρροή από τον τρόπο που κατασκευάζονταν οι οικίες στην τοπική περιοχή. Οι περιφράξεις με τους ψηλούς μαντρότοιχους που αρχικά υπήρχαν, αλλά και οι βοηθητικοί χώροι σταδιακά μεταβλήθηκαν, ώστε να γίνουν λειτουργικοί για τις ασχολίες των κατοίκων (καπνά και ζώα).

Τα αποτελέσματα του σχεδίου εργασίας (project) θα παρουσιαστούν με τη λήξη του σχολικού έτους στους μαθητές/τριες όλων των τάξεων του σχολείου και σε ειδική εκδήλωση στους γονείς και κηδεμόνες.

Η συγκεκριμένη προσπάθεια απέβλεπε σε μία αρχική καταγραφή των οικημάτων του χωριού και τη συγκέντρωση στοιχείων γι' αυτά. Ελπίζουμε να αποτελέσει το έναυσμα για πιο συστηματική μελέτη τους στο πλαίσιο της ανάδειξης της Τοπικής Ιστορίας και της Λαογραφίας.

¹¹ Διευκρινίζεται ότι κριτήριο για την επιλογή των οικημάτων αποτέλεσαν το αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον και η παλαιότητά τους αλλά και η άδεια των ιδιοκτητών για να ληφθούν οι φωτογραφίες.

¹² Ο κ. Παπαδόπουλος Μιχάλης γεννήθηκε το 1957 και είναι απόγονος Ποντίων προσφύγων από την Αργυρούπολη και την Αμισό (Σαμψούντα) του Πόντου. Είναι συνταξιούχος του Δημοσίου. Διετέλεσε Πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου από το 1994 μέχρι το 2006. Οι πληροφορίες που μας έδωσε στη συνέντευξη προέρχονται από μαρτυρίες προσφύγων πρώτης και δεύτερης γενιάς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

Βιβλιογραφία / αποσπάσματα – Πηγές (που χρησιμοποιήσαν οι μαθητές/τριες)

Βιβλιογραφία

- Γαβρά, Ελένη (2003). *Αγροτικός χώρος και κατοικία στον Πόντο: Από τον 19ο έως τις αρχές του 20ού*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
- Παπαδόπουλος Σάββας (2006). *Η Καλλίφυτος Δράμας: Τοπογραφία - Ιστορία - Λαογραφία*. Δράμα: Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α..
- Μακντόναλντ Φιόνα (1995). *Κατοικίες /μτφρ. Αγγελική - Μαρία Πολίτου και Τζίνα Παπαϊωάννου*. Αθήνα: Γ. Αξιωτέλη και ΣΙΑ Ε.Π.Ε..

Πηγές

- Ιωαννίδου Παρθένα, Πληροφορίες (Τηλ. επικοινωνία) για την Οικία Ιωαννίδη Αναστασίου (1/4/2024).
- Καρανλής Χρήστος, Πληροφορίες (Τηλ. επικοινωνία) για την Οικία Καρανλή Αναστασίου (2/4/2024).
- Μαυρίδου Σοφία, Προφορική (μη μαγνητοφωνημένη) συνέντευξη, Πληροφορίες για το Οίκημα Μαυρίδη Αναστασίου (28/3/2024).
- Μαυροπούλου Σταυρούλα, Προφορική (μη μαγνητοφωνημένη) συνέντευξη, Πληροφορίες για την Οικία Μαυρόπουλου Χρήστου (28/3/2024).
- Μπλούχου Μαρία, Προφορική (μη μαγνητοφωνημένη) συνέντευξη, Πληροφορίες για την Οικία Μακρίδη Αλέξανδρου (28/3/2024).
- Παπαδόπουλος Μιχάλης, Προφορική (μη μαγνητοφωνημένη) συνέντευξη - Πληροφορίες για όλα τα οικήματα - Περιήγηση στα οικήματα του χωριού (28-2-2024).
- Παπαδόπουλος Μιχάλης, Προφορική (μη μαγνητοφωνημένη) συνέντευξη - Πληροφορίες για όλα τα οικήματα - Περιήγηση στα οικήματα του χωριού (21-3-2024).
- Παπαδόπουλος Μιχάλης, Προφορική (μη μαγνητοφωνημένη) συνέντευξη, Πληροφορίες για το Οίκημα Α' (1^ο) Δημοτικό Σχολείο Καλλιφύτου (21-3-2024).
- Παπαδόπουλος Μιχάλης, Προφορική (μη μαγνητοφωνημένη) συνέντευξη, Πληροφορίες για το πολεοδομικό επίπεδο και γενικά για το χωριό (4-4-2024).
- Παυλίδης Αναστάσιος, Προφορική (μη μαγνητοφωνημένη) συνέντευξη, Πληροφορίες για την Οικία Εγγονόπουλου Ξενοκράτη (2/4/2024).
- Φωτογραφικό υλικό των οικημάτων.

Γενική Βιβλιογραφία

- Δεμίρογλου, Παντελής (2016). *Η Ελληνική Παιδεία στον Πόντο: Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αργυρούπολης και η πνευματική κίνηση στην περιοχή (1723-1923)*. Ξάνθη: Εκδόσεις Σπανίδη.
- Μερακλής, Μ. (1984). *Ελληνική Λαογραφία: Κοινωνική συγκρότηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Παπάζογλου, Χρήστος (2003). *Η Παιδεία στη Δράμα και την περιοχή της 1800-2002*. Δράμα: Αυτοέκδοση.